

TID FÖR TOLERANS

EN STUDIE OM VAD SKOLELEVER I SVERIGE TYCKER OM
VARANDRA OCH SAMHÄLLET I STORT

RAPPORTSERIE 1:2014

Lättläst sammanfattning

Tid för tolerans

Den här rapporten har fått namnet Tid för tolerans. Namnet har flera betydelser. För det första betyder namnet att vi nu har gjort tre olika undersökningar under en längre tid. På så sätt kan vi studera hur toleransen ändrar sig över tid.

När vi jämför vad eleverna tycker och tänker över en längre tid kan vi säga om eleverna blir mer eller mindre toleranta.

För det andra kan namnet på rapporten också betyda att tolerans är något som ser olika ut i olika tider. Tolerans betyder inte samma sak idag som det gjorde på 1600-talet. Och tolerans kommer nog inte betyda samma sak om 10 år som det gör idag.

Detta är tolerans

Tolerans betyder acceptans och respekt. Men vi tror att tolerans också betyder något mer. Man kan se toleransen som en trappa. Ett steg i trappan handlar om att acceptera det som är olikt en själv,

att säga ja till det.

Ett annat steg i trappan handlar om inkludering, att låta alla vara med.

Ett tredje steg handlar om att vara nyfiken och öppen.

Tolerans betyder också att kunna se på sig själv med kritiska ögon. Att kunna se sina egna fel och brister.

Detta är intolerans

I våra intoleransrapporter mäter vi intolerans, det vill säga negativa attityder.

Negativa attityder är att man tänker illa om andra.

Detta handlar studien om

Det här är en studie om vad svenska skolelever tycker och tänker om sig själva och andra människor.

Vi kan se något som är mycket viktigt. Ungdomar i den svenska skolan har stor tolerans. När det till exempel gäller inställningen till invandrare är ungefär 70 procent av pojkarna och närmare 80 procent av flickorna mycket toleranta.

Bara ungefär 10 procent av pojkarna

och ungefär 5 procent av flickorna har en tydlig intolerans.

Vi kan också se att svenska skolelever har blivit mer toleranta.

Vi ser till exempel att ungdomar är mer positiva till hbt-personer än till de övriga grupperna vi frågar om. Hbt-personer är homosexuella personer, bisexuella personer och transpersoner.

Så gjorde vi undersökningen

Myndigheten Sveriges statistiska centralbyrå, SCB, har gjort urvalet och samlat in data i skolorna.

SCB kontaktade rektorer och klasslärare och skickade sedan ut sin personal som besökte klasser, delade ut frågeformulär och samlade in frågeformulär.

En grupp av forskare som har arbetat åt Forum för levande historia har arbetat med att skriva frågorna i formulären.

Svaren har blivit undersökta och nedskrivna i rapporten av samhällsvetare som arbetar för Forum för levande historia.

Sammanlagt 10 303 elever fick frågor. 7 391 elever svarade på frågorna.

När vi gjorde vår undersökning år 2009 var det många elever som inte svarade på frågorna.

Därför försökte vi få fler att svara år 2013. Allt som allt svarade 71,7 procent av eleverna på våra frågor 2013.

Vi använde många frågor och påståenden för att mäta elevernas inställningar till utsatta grupper. Svaren har vi sedan analyserat

med olika statistiska metoder.

Vi gjorde också undersökningen så att det skulle kunna gå att jämföra med vår undersökning från år 2003 och vår undersökning år 2009.

Samhällsoro och framtidsförhoppningar

Svenska skolelever är allra mest oroliga för att i framtiden inte ha någon bostad eller något arbete.

Men vi har i vår undersökning valt att fråga om oro för ökad invandring och oro för ökad främlingsfientlighet.

Flickor visar sig vara mer oroad för ökad främlingsfientlighet. Pojkar uttrycker en större oro än flickor för ökad invandring.

Elever som är missnöjda med demokratin oroar sig oftast också för ökad invandring. De som är nöjda med demokratin är oftast inte oroad av ökad främlingsfientlighet. Oron för ökad oro för främlingsfientlighet har ökat mellan åren 2009 och 2013. Oron för ökad invandring har minskat under samma period.

Elever från familjer som har det sämre ställt har mindre hopp om att kunna leva som de önskar.

Elever som kommer från familjer som har det bättre tror oftare att de kan komma att kunna välja sina liv som de vill.

Vilka är utsatta för intolerans?

Flickor svarar att de har blivit retade och hotade mer än pojkar svarar det. Pojkar svarar att de utsatts för fysiskt våld mer än flickor svarar det.

Det finns även skillnader när det gäller elevens sexuella läggning. Elever med bisexuell eller homosexuell läggning svarar oftare att de är utsatta för intolerans. De svarar även att de utsätts för intolerans på grund av deras sexuella läggning.

Vi har även studerat utsattheten för vad vi kallar digital intolerans. Det är intolerans som uttrycks på internet. Frågorna gäller utsatthet på grund av individens ursprung, sexuella läggning, eller religion. Vi ser att utrikes födda, homosexuella och bisexuella samt troende muslimer utsätts för trakasserier på internet oftare än inrikes födda, heterosexuella och troende kristna.

Kön, årskurs och föräldrarnas utbildningsnivå

Vi har studerat elevernas svar utifrån deras kön, deras ålder och årskurs. Då har vi kunnat se flera saker. Analysen har visat stora skillnader mellan flickors och pojkars attityder.

Flickorna har mycket mer positiva attityder till de olika grupperna än vad pojkarna har. Den största skillnaden mellan pojkar och flickor finns för inställningen till muslimer. Både pojkar och flickor är mest positiva till hbt-personer.

Attityderna till de olika grupperna skiljer sig även hos elever i olika årskurser. Elever som går i årskurs 3 på gymnasiet har mer positiva inställningar

till var och en av de utsatta grupperna än de som studerar i de andra årskurserna.

Men tittar man närmare på svaren förstår man att attityder och årskurs beror mer på vilket gymnasieprogram eleven studerar på.

Föräldrarnas utbildning påverkar hur barnen tänker. Det påverkar mest när det gäller hur eleverna tänker om muslimer och judar men påverkar mindre hur eleverna tänker om romer och hbt-personer.

Religion och utländsk bakgrund

Vi har jämfört elevernas intolerans utifrån den religion de tillhör och vilket land de kommer från.

Inrikes födda elever där båda föräldrarna är födda utomlands har oftare positiva attityder till både invandrare och muslimer. Men färre är positiva i fråga om muslimer än i fråga om invandrare. Det kan delvis bero på att det bland elever med utländsk bakgrund finns kristna, som har mer negativa attityder till muslimer.

Fler elever som är födda utomlands har en negativ inställning till romer än vad andra elever har. Elever som är födda i Sverige och där båda föräldrarna är födda i Sverige, visar mer negativa attityder mot både invandrare och muslimer. Inställningen till judar visar ingen skillnad mellan inrikes och utrikes födda. Inställningen till muslimer är mer negativ bland elever som är kristna än bland övriga.

Skolans betydelse

Vi har analyserat skolungdomarnas attityder utifrån hur det är i skolorna.

Intoleransen är oftast högre i skolor där det finns färre lärare. Vi ser även högre nivåer av intolerans i skolor som har färre utbildade pedagoger. Detta jämfört med skolor som har många utbildade pedagoger. Dessutom kan vi se att både trivsel i skolan och lugn i klassrummet har med elevernas attityder att göra.

Elever som trivs i skolan har mer positiva attityder till samtliga grupper än de elever som inte trivs i skolan. På samma sätt visar att elever som säger att lugn råder i deras klassrum, mer positiva attityder än de elever som har svarat att det är stökigt och oroligt i klassrummen.

Vi kan inte säga att stökiga och oroliga skolor skapar ökad intolerans. Vi tror istället att man måste arbeta mer för att minska intoleransen i dessa skolor.

Politiskt intresse och nöjdhet med demokratin

Frågan om politiskt intresse visar sig vara viktig för vad man tycker om judar. Det visar sig att elever som är mycket intresserade av politik har en mycket mer positiv inställning till judar än skolelever som inte är intresserade av politik.

Vi kan se att de elever som är missnöjda med demokratin

också känner fientlighet mot flera grupper i samhället än de elever som är nöjda med demokrati.

Tillit och förtroende

Ett mål med vår undersökning har varit att studera flera olika frågor som kan kopplas till hur svenska skolelever förhåller sig till andra människor.

Vi har därför undersökt skolelevernas mellanmänniska tillit. Mellanmännisklig tillit handlar om hur man litar på andra människor. Olika grupper av skolelever visar olika mycket tillit. Pojkar litar på andra människor mer än flickor. Det visar sig även att skolelever som trivs i sina bostadsområden litar mer på människor än de skolelever som inte trivs i sina bostadsområden. Samma sak gäller för trivsel i klassrummet.

Resultatet visar även att skolelever som litar på invandrare, litar oftare även på människor i allmänhet. Detta jämfört med skolelever som inte litar på invandrare.

Gymnasieelever på högskoleförberedande program litar mer på människor än vad elever som studerar på yrkesförberedande eller individuella program gör. Svenska skolelever har större förtroende för lärare än för rektorer. Svaren visar också att få har ett ganska eller mycket stort förtroende för riksdagspolitiker och kommunpolitiker. De som är nöjda med demokratin har mer förtroende än de som inte är nöjda med demokratin.

Flickor visar sig ha större förtroende än pojkar till grupperna lärare och religiösa ledare. Pojkar har större förtroende än flickor för både riksdagspolitiker och kommunpolitiker. Pojkar har dessutom ett större förtroende för regeringen än vad flickor har. De flesta av eleverna har ett ganska eller mycket stort förtroende för polisen. Flickor har oftare ett större förtroende för polisen än pojkar.

Vår analys visar att förtroende hänger ihop med intolerans. Ju högre förtroende för olika yrkesgrupper och institutioner, desto mindre intoleranta är eleverna. Detta samband har visat sig vara som starkast för intolerans mot judar.

Inställning till de mänskliga rättigheter

och synen på rasism och nazism. Vi har frågat eleverna i vår undersökning om deras inställning till några av de mänskliga rättigheterna. Alla rättigheter som eleverna fick svara på fick ett starkt stöd. Det visar sig även att stödet har ökat över tid. Det starkaste stödet gäller rätten till fri skolutbildning. Det svagaste stödet gäller för människors rätt att bosätta sig där de vill. Det visar sig att skillnaden mellan pojkar och flickors attityder är väldigt liten. Dessutom är skillnaden liten när man tittar på vilken årskurs eleverna går i.

Ungefär en tredjedel av skoleleverna tycker att rasism och nazism är ett problem i Sverige idag. Denna andel var lika stor i vår förra undersökning år 2009.

Bara ungefär 10 procent av eleverna instämmer med påståendet att alla i samhället behandlas jämlikt och att alla i samhället har samma möjligheter. Det finns inga skillnader i elevernas svar som har med kön eller årskurs att göra.

Förändringar över tid

Svenska skolelever verkar bli mer toleranta. Vi har bland annat frågat eleverna om deras inställning till dessa påståenden: det talas för mycket om Förintelsen och utrotningen av judar, judar har för mycket inflytande i världen idag, invandrare från länder utanför Europa ska återvända till sina hemländer. Svenska skolelever svarar mer tolerant för varje påstående idag än för 10 år sedan.

På frågan om en programledare i TV ska tillåtas bära slöja ser vi en stor förändring i elevernas attityder. De flesta tycker att det ska vara tillåtet. I undersökningen från år 2003 tyckte 42 procent att detta skulle vara tillåtet. År 2009 var de 49 procent. I vår undersökning från 2013 svarar 60 procent av skoleleverna att det ska vara tillåtet för en programledare i TV att bära slöja. Ökningen är tydlig för såväl pojkar som flickor.

De flesta eleverna tycker att Sverige ska ta emot flyktingar. Detta har inte ändrats över tid. Det är även många som mellan åren 2003 och 2013 tycker att alla människor har ett lika stort människovärde och att det går att bli kompis med alla.

Men vi kan se en större andel 2013 än 2009 som tycker att invandring riskerar att förstöra den

svenska kulturen och att invandrare ska försöka likna svenskar.

Inställningen till religioner

Svenska skolelever är mest positiva till kristendom och minst positiva till islam.

Flickor är mer positiva än pojkar till de fem världsreligionerna.

Pojkar är mer positiva än flickor till ateism.

Skillnaden mellan elever på yrkesförberedande program

och studieförberedande program är stor.

Elever på yrkesförberedande program är mest negativa till islam och judendom.

Det visar sig även att elever

som är födda i Sverige

och som har två föräldrar som är födda i Sverige, är den grupp som är mest negativ till alla religionerna.

Detta jämfört med de elever

som antingen själva är födda i utlandet,

eller som har minst en förälder

som är född utanför Sverige.

Våra analyser visar att inställningen till islam hör ihop med intolerans mot muslimer.

Ju mer negativ eleven är till religionen, desto mer negativ är eleven även till den muslimska gruppen.

Samma gäller för judendom och judar.

Sambandet mellan inställningen till islam och muslimer

är starkare än för inställningen till judendom och judar.

Slutsatsen är att intolerans mot individer och grupper är sammankopplad med inställning till gruppens religion.

Vi kan inte uttala oss om vad som påverkar vad.

Det kan med andra ord vara så

att inställningen till exempelvis judar

påverkar vilken inställning eleven har till judendom och tvärtom.

Men analysen visar

att en negativ inställning till en religion

hänger ihop med vad man tycker om gruppen som har religionen.

Specialstudie – fientlighet mot invandrare

Forum för levande historia har gjort

ett projekt i samarbete med Malmö högskola.

Resultatet av detta samarbete presenterar vi i

denna rapport. Författare är professor Pieter Bevelander och professor Jonas Otterbeck.

Undersökningen handlar om intolerans mot invandrare.

Analyserna genomfördes bland annat

utifrån Sverige som helhet, Skåne län och Malmö kommun.

Det visar sig att det program som skolungdomarna går på

är viktig för hur de tycker.

Även kön, föräldrarnas utbildningsnivå,

och om personen är vän med någon invandrare spelar roll för vad man tycker.

Dessutom är geografi viktigt, alltså var man bor.

Detta stämmer med tidigare undersökningar av ungdomars attityder, både de som Forum för levande historia har gjort och de undersökningar som andra har gjort.

Analysen har visat

att elevens studieprogram på gymnasiet

är viktigare än årskurs för hur de tycker.

De elever som går studieförberedande program blir mer toleranta ju äldre de blir.

I gruppen som studerar på ett yrkesförberedande program är förhållandet omvänt.

Slutsatsen är att vilket program eleven läser är det viktigaste för om de visar tolerans eller intolerans.

Vi kan också se att elever är positiva till invandrare som grupp, men mer negativa till invandring.

Troligen beror resultat på flera olika saker. En av de viktigare sakerna tycks vara att kontakter med invandrare verkar leda till högre grad av acceptans, öppenhet och tolerans snarare än tvärtom.